

Патерило І. В.

*професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН****SOCIAL CONSEQUENCES OF CRIMINAL OFFENSES
IN THE FIELD OF LAND RELATIONS**

Стаття присвячена дослідженню соціальних наслідків кримінальних правопорушень, спеціалізованих у сфері земельних відносин. Вона аналізує вплив злочинності, пов'язаної з незаконним використанням землі, шахрайством з земельними угодами та іншими земельними правопорушеннями, на суспільство та індивідуальних учасників цих процесів. Контроль над земельними ресурсами є ключовою складовою системи управління, спрямованою на забезпечення їхньої якості, захисту, дотримання встановлених законодавчих норм та регулювання цих процесів. Він служить гарантією забезпечення законності у державному управлінні земельними ресурсами. Моніторинг у свою чергу є важливою інформаційною системою для комплексної оцінки та передбачення майбутнього стану земель. Ця система базується на систематичних спостереженнях за станом земель, їх оцінці та аналізі процесів, що пов'язані з цими ресурсами. Після аналізування національного законодавства було розроблено низку заходів для запобігання кримінальним правопорушенням у земельних відносинах. Виявлено, що основні заходи загальносоціального характеру мають спрямовуватися на запобігання порушень у цій сфері в Україні через проведення контрольно-наглядових заходів. Через аналіз реальних прикладів та статистичних даних стаття висвітлює наслідки кримінальних правопорушень для суспільства, включаючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Вона також пропонує можливі шляхи подолання цих проблем через покращення законодавства, підвищення контролю та освітні заходи.

Ключові слова: земля, довкілля, земельне право, земельні відносини, кримінологічна характеристика.

The article is devoted to the study of social consequences of criminal offenses specialized in the field of land relations. It analyzes the impact of crime related to illegal use of land, fraud with land transactions and other land offenses on society and individual participants in these processes. Control over land resources is a key component of the management system aimed at ensuring their quality, protection, compliance with established legal norms and regulation of these processes. It serves as a guarantee of legitimacy in public land management. Monitoring, in its turn, is an important information system for comprehensive assessment and prediction of the future state of land. This system is based on systematic observations of the state of land, its assessment and analysis of processes related to these resources. After analyzing national legislation, a number of measures were developed to prevent criminal offenses in land relations. It was found that the main measures of a general social nature should be aimed at preventing violations in this area in Ukraine through control and supervision measures. Through the analysis of real-life examples and statistical data, the article highlights the consequences of criminal offenses for society, including economic, social and environmental aspects. It also suggests possible ways to overcome these problems through improved legislation, increased control and educational measures.

Key words: land, environment, land law, land relations, criminological characteristics.

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з поширенням кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, які мають значний вплив на соціальну динаміку та економічну стабільність. Земельні правопорушення, такі як незаконне використання землі, шахрайство з земельними угодами та інші, стають серйозною загрозою для суспільства. Проблема полягає в тому, що ці правопорушення призводять до економічної нестабільності, соціального напруження, порушення екологічної рівноваги та загрози для прав та інтересів громадян. Недостатність контролю та недовірливість заходів запобігання сприяють незаконному володінню та використанню землі, що породжує широкий спектр негативних наслідків для суспільства. Отже, ця стаття спрямована на ретельне дослідження соціальних наслідків кримінальних правопорушень у земельних відносинах, зокрема їхніх впливів на економіку, екологію, соціальну сферу та загальну стабільність суспільства. З'ясування цих наслідків важливе для розробки ефективних заходів контролю та запобігання цим явищам для забезпечення сталого розвитку і соціальної гармонії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні науковці, які розглядають проблему соціальних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, сходяться на думці, що ці правопорушення мають негативний вплив на суспільство в цілому. Вони завдають шкоди економічній стабільності, правопорядку, соціальній гармонії та правам людини. Так О. Омельчук, В. Філіпенко, О. Ткаченко, В. Волковська розглядають соціальні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин як один із найважливіших аспектів криміногенного впливу цих правопорушень на суспільство, права людини, екологічний стан, соціальну справедливість тощо. Дослідженнями щодо юридичного захисту природних ресурсів, включаючи земельні, займалися і продовжують займатися такі вчені як В. І. Андрейцев, Ю. С. Богомяков, Т.В. Корнякова, Ю.А. Турлова, М. М. Бринчук, С. Б. Гавриш, Н. С. Гавриш, П. С. Дагель, О. В. Дубовик, М. Ляпунов, В. К. Матвійчук, В. Л. Мунтян, Л. Ф. Повеліціна, Б. Г. Розовський, Н. І. Тітова, Ю. С. Шемшученко, Н. Г. Шимбарова, М. В. Шульга, А. М. Шульга та інші експерти з галузей кримінального, екологічного права та кримінології.

Мета. Стаття має на меті розкрити систематичний аналіз соціальних наслідків кримінальних порушень у земельній сфері. Ретельно проаналізувати та оцінити соціальні наслідки різних видів кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, включаючи їхній вплив на економіку, екологію, суспільні відносини та правову систему. Визначити ключові проблеми, що виникають у суспільстві через ці правопорушення, звернувши увагу на їхній важливий вплив на стабільність, економічний розвиток та соціальну динаміку. Запропонувати можливі стратегії та рекомендації для подолання цих наслідків, спрямованих на запобігання подальшому зростанню кримінальних порушень, відновлення стабільності та захист інтересів суспільства. Підвищити усвідомленість про важливість правового захисту земельних ресурсів, акцентуючи увагу на соціальних наслідках кримінальних правопорушень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показують, що злочинність є неунікним явищем у будь-якому суспільстві. Це явище має кілька ключових характеристик: спершу, воно антисоціальне; по-друге, становить загрозу для суспільства; третє, це свідоме порушення прийнятих державою норм поведінки. Вчені вважають, що злочинність є соціальним явищем, яке впливає на всю громаду. Це було сказано ще Аристотелем та Платоном, а підтвердила наука [4, с. 17]. Чинники, що впливають на рівень злочинності, включають біологічні та психологічні аспекти (особисті характеристики кожної людини, які можуть зробити їх потенційними злочинцями), соціальні фактори (вплив середовища на соціальну поведінку в нормальному суспільстві), економічні аспекти (зростання цін та зменшення доходів унаслідок спаду у виробництві у всіх галузях господарства, що обмежує можливості людей), політичні проблеми (розділення населення на прихильників різних політичних сил та недовіра до чесності влади), екологічні аспекти (недотримання екологічних стандартів, що призводить до погіршення стану довкілля та впливає на здоров'я населення і демографічні показники).

Згідно до Земельного кодексу України володіння землею не може порушувати права та свободи громадян, загрожувати інтересам суспільства або погіршувати екологічну ситуацію та природні характеристики землі (ст. 1 п. 3) [1], а громадяни і юридичні особи несуть відповідальність за свої дії відповідно до цивільного, адміністративного або кримінального законодавства (ст. 211 п.1) [1].

Сучасне суспільство стикається з серйозними викликами та соціальними проблемами, пов'язаними з кримінальними правопорушеннями у сфері земельних відносин. Незаконне володіння, використання та розпорядження земельними ресурсами стає серйозною загрозою для стабільності суспільства, економіки та екології [2, с. 183].

Ця проблема є актуальною через економічну, соціальну, екологічну нестабільність. Кримінальні правопорушення у земельній сфері призводять до порушення економічного розвитку. Незаконне вико-

ристання землі та шахрайство з земельними угодами призводять до втрат для бізнесу, державного бюджету та інвестиційного клімату. Соціальна дисгармонія відображається на житті громадян. Це включає втрату земельних прав, загрози для життя та безпеки мешканців, конфлікти між сусідами та спричинення соціальних нерівностей. Неправомірне використання землі може призводити до екологічних катастроф, забруднення навколишнього середовища та втрати природних ресурсів, що має довгостроковий вплив на здоров'я та благополуччя суспільства.

Економічні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин проявляються у вигляді матеріальних збитків, зниження рівня виробництва, погіршення екологічного стану тощо. Матеріальні збитки, що завдаються кримінальними правопорушеннями у сфері земельних відносин, можуть бути значними. Наприклад, самовільне зайняття земельної ділянки може призвести до втрати земельної ділянки, яка могла бути використана для господарської діяльності. Знищення або пошкодження земельної ділянки може призвести до зниження її родючості, а отже, до втрати можливості отримувати з неї врожай. Зниження рівня виробництва також є одним із економічних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Незаконне використання земельної ділянки для господарської діяльності призводить до зниження продуктивності праці, а отже, до зниження рівня виробництва.

Погіршення екологічного стану також є одним із економічних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, забруднення земельної ділянки призводить до знищення рослинності та тваринного світу, а отже, до зниження потенціалу земельної ділянки для господарської діяльності.

Можемо говорити і про політичні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин проявляються у вигляді погіршення політичної ситуації в країні, зниження довіри до влади тощо. Погіршення політичної ситуації в країні є одним із таких наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, незаконний розподіл земельної ділянки може призвести до протестів населення, які можуть призвести до політичної нестабільності. Зниження довіри до влади також є політичним наслідком кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, відсутність ефективного реагування на кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин може призвести до того, що громадяни будуть недовіряти органам влади.

З цього виникають і соціальні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, які проявляються у вигляді порушення прав людини, погіршення соціальної справедливості, зростання соціальної напруженості тощо. Порушення прав людини є одним із найважливіших соціальних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, незаконне відчуження земельної ділянки може призвести до

порушення права власності на землю. Погіршення соціальної справедливості є ще одним соціальним наслідком кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, незаконне отримання земельної ділянки може призвести до того, що певні особи отримають переваги перед іншими, які також мають право на отримання земельної ділянки. Зростання соціальної напруженості також є соціальним наслідком кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, незаконне використання земельної ділянки для господарської діяльності може призвести до конфліктів між власниками землі та незаконними землекористувачами.

За сферою впливу соціальні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин можна поділити на такі групи: 1. На рівень життя населення, які проявляються у вигляді зниження рівня життя населення, зростання безробіття та бідності. 2. На екологію, які проявляються у вигляді забруднення навколишнього середовища, знищення природних ресурсів. 3. На охорону здоров'я, які проявляються у вигляді зростання захворюваності, збільшення смертності. 4. На правопорядок, які проявляються у вигляді зростання злочинності, погіршення громадської безпеки.

Отже, соціальні наслідки кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин пов'язані з негативними впливами на суспільство, економіку та інтереси держави. Ці наслідки можуть включати:

1. Небезпечне діяння. Злочини у сфері земельних відносин можуть забезпечувати небезпечне діяння для суспільства, оскільки вони можуть порушувати екологічний стан та захворюваність населення [3, с. 246].

2. Економічні втрати. Невиконання законних розпоряджень або розпоряджень може призвести до економічних втрат, оскільки порушники можуть знищувати кошторисні земельні ресурси та засоби.

3. Невиконання законних прав. Порушення земельного законодавства може призвести до невиконання законних прав громадян, оскільки вони можуть обмежувати легальні інтереси громадян у використанні земель.

4. Соціальна нестабільність. Небезпечне становище земельних відносин може викликати соціальну нестабільність, оскільки люди можуть втрачати довіру до державних органів та інститутів.

5. Відсутність дієвих заходів. Нестабільність та неефективність у земельних відносинах можуть призвести до відсутності дієвих заходів впливу на порушників земельного законодавства, що може погіршувати ситуацію.

Для вдосконалення механізму протидії земельним правопорушенням необхідно забезпечити стабільність та системність державної політики у сфері протидії земельними порушеннями, припинити практику ухвалення законів та інших нормативно-правових актів з мотивів політичної доцільності, а також вдосконалити кримінальне, земельне та адміністративне законодавство та практику їхнього застосування [4, с. 120].

Подолання соціальних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Важливо враховувати, що ці наслідки є різноманітними і мають різні сфери впливу. Тому заходи щодо їх подолання повинні бути спрямовані на всі ці сфери, наприклад:

1. Удосконалення законодавства щодо земельних відносин для усунення вразливих місць, які сприяють виникненню кримінальних дій. Це може включати посилення відповідальності за порушення законів про власність, земельне використання та інші супутні сфери.

2. Посилення контролю з боку влади, щоб уникнути зловживань у використанні землі та сприяти вчасній виявленості кримінальних дій у цій сфері. Ефективні механізми нагляду можуть значно знизити ризик незаконного володіння землею або іншими порушеннями.

3. Збільшення рівня освіти та свідомості серед громадськості щодо земельних відносин та їх законності. Це може відбуватися через інформаційні кампанії, навчальні програми та доступ до правової інформації.

4. Розвиток системи стимулів для дотримання законодавства у сфері земельних відносин. Це може включати в себе надання переваг та підтримки для тих, хто діє згідно з правилами та законами.

5. Відновлення прав, які були порушені внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, якщо внаслідок незаконного відчуження земельної ділянки було порушено право власності на землю, то необхідно повернути цю ділянку законному власнику.

6. Відшкодування збитків, які були завдані внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, якщо внаслідок незаконного використання земельної ділянки була знищена її родючість, то необхідно відшкодувати збитки, завдані власнику ділянки.

7. Запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Наприклад, необхідно зміцнити контроль за використанням земель, підвищити правову грамотність населення, проводити профілактичні заходи.

8. Надання ефективного і доступного правосуддя для тих, хто стикається з порушеннями у земельних відносинах, швидкий доступ до суду та ефективну роботу правоохоронних органів.

9. Співпраця з міжнародними організаціями для вивчення та впровадження кращих практик у сфері земельних відносин.

Важливим напрямком у подоланні соціальних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є робота з громадськістю. Громадські організації можуть сприяти підвищенню правової грамотності населення, формувати негативне ставлення до вчинення таких правопорушень.

Таким чином, подолання соціальних наслідків кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є комплексним завданням, яке вимагає

спільних зусиль держави, суспільства та громадськості.

Висновки. Основні заходи загального соціального спрямування мають бути спрямовані на уникнення порушень у сфері земельних відносин в Україні через проведення різноманітних заходів: контрольної-наглядової діяльності, такої як перевірки, спостереження, обстеження, інвентаризація та інспекція; розгляду звернень юридичних та фізичних осіб та землеустрою. Моніторинг земельних відносин також важливий. Важливо, щоб земельний контроль не обмежувався лише збором інформації про об'єкти, їхнього аналізу та передачі для управлінських рішень. Він має стати ключовим елементом системи управління якістю земель-

них ресурсів, гарантувати їхню охорону, дотримання правових норм та забезпечення законності в управлінні цими ресурсами. Оцінка земельного контролю у такому контексті допоможе підвищити його ефективність, укріпити цілі цього контролю та сприятиме збереженню земельних ресурсів. До загальних заходів запобігання порушень варто також віднести виховні заходи, контроль та нагляд, звернення громадян і примусові заходи. Виховний вплив здійснюється через застосування державних органів виховного впливу до власників землі та користувачів, раціонального використання, відновлення та охорони земель, а також через діяльність органів публічного адміністрування та їхніх посадових осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України : Закон від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Земельне право України : підручник / за ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша. Київ : Істина, 2003. 448 с
3. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія / Р. О. Мовчан; передмова д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О. О. Дудорова. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
4. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. В. В. Сташиса. – Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – Харків : Право, 2008. – 840 с.